

ESQUIROL, Josep Maria (2021)

Humà, més humà: Una antropologia de la ferida infinita

Barcelona: Quaderns Crema, 171 p.

ISBN 978-84-7727-644-9

José Maria Esquirol fa un pas més en el seu camí per elaborar una filosofia de la proximitat. Si *La resistència íntima* (2015) començava amb un plat calent a taula, *Humà, més humà* ho fa amb el pa i el cant. La taula, el plat calent, el pa i el cant. Enfront de la intempèrie i el nihilisme, acollida i aixopluc —i el pensament d'Esquirol ja és acollida i aixopluc. Repeteix les mateixes preguntes, les que ens toquen; no ens diu res de nou, sols —sols— ens agafa de la mà per acompanyar-nos una mica més lluny, que és una mica més fondo. Retrobem l'escriptura càlida i acurada i la coherència radical a què ens té avesats. Coherència radical perquè la filosofia de la proximitat no és una proclama, sinó una pràctica concreta que orienta i clarifica. Esquirol ens proposa reflexionar com pelegrins atents «als marges, al color de la terra i a la forma dels arbres, però sobretot a les sol·licituds dels companys de viatge» (p. 13). Desexplica per apropar-nos al sentit del que importa, distingeix per articular. Practica una filosofia sense luxes, sabedora que poc és molt i orientadora de l'acció, que cerca intensificar la vida i combatre el mal.

D'inici, ens ofereix un mapa al cel, una *constel·lació conceptual* (p. 12) de la filosofia de la proximitat. Hi trobem estels ja coneguts —la intempèrie, l'empara, el replec del sentir, la resistència, l'ajuntament— i n'hi apareixen de nous. En destaquen tres, cabdals en aquest tram del camí: *algú*, el cadascú concret que és l'humà; la *ferida infinita*, el trau profund que esdevé la nostra ànima, i la *curvatura poètica*, l'acció que té cura de les ferides infinites. Cal, però, llucar cada estel per copsar-ne el conjunt.

El nom. «Cada persona és *algú*» (p. 19). El rostre, però sobretot el nom com

a revelació de l'humà. Algú, l'humà, rep un nom perquè el mereix, malgrat que no hagi fet res, res més que ésser humà. El nom propi manifesta la pregonesa de l'humà, la singularitat de cadascú. Te'l donen altres i el reps com «la primera casa», «la primera empara, i la primera cura», «la primera i més important cosa ben dita que et ve» (p. 24). Anomenar algú és reconèixer-lo, esperar-ne una resposta: la responsabilitat del vincle. L'humà és algú concret, que té nom i rostre i que, just per això, pot salvar-nos de l'abisme. La veritat de la vida són els rostres que tenen nom. *Estimar*, infinitiu radical de *viure*, vol noms.

L'inici increïble. Rebem la vida sense ser-hi i venim al món d'enlloc. Algú ve al món de nou i és un començament absolut. Si Hannah Arendt parlava de la natalitat com a condició humana del món polític, Esquirol en fa una experiència metafísica concreta: «trobar-se aquí, essent un inici absolut, venint d'enlloc» (p. 32). Tots dos reconeixen la commoció del naixement, el miracle de l'inici, i són, doncs, pensadors de la natalitat més que no pas de la mortalitat. L'explicable, *l'increïble*, rau en aquest inici absolut que és cada algú, més que no pas en l'ésser mortal. Contingent esdevé llavors categoria existencial: que algú naixi, ni és necessari, ni degut, ni casual. De fet, plantejar la possibilitat que algú no existeixi té sentit sols quan ja existeix: naixer possibilita no haver nascut. Per tant, contingent es vincula amb la creació de possibles i amb la llibertat. Contingent com a increïble, enfront del tecnocientisme i l'absurd i sobrer de la nàusea sarratana. Contingència que s'intueix en el cant que guareix i celebra.

La resposta. Del que pot l'humà al que li passa; de l'experiència bàsica de

poder al poder concret de prometre. Esquirol estableix diàleg amb Nietzsche i Arendt, per acabar pensant amb Ricœur que si prometo és perquè l'altre ja m'espera i li responc. L'acció humana és «principalment *resposta*. [...] El poder no és una espontaneïtat, sinó una resposta a allò que *ens passa*» (p. 54). La promesa i el perdó són respostes a allò que em passa. Esquirol tensa aquí la natalitat arendtiana: no soc inici i des d'aquí actuo lliurement; actuo —responc— perquè quelcom em passa i l'inici increïble que soc genera llibertat. I si responc —si prometo, si perdono— és perquè quelcom m'ha tocat en el més profund. De tal forma que el més pregon de l'humà no rau en el poder, sinó en la vulnerabilitat que el fa possible: «Primesa de la pell que ha permès el tall i l'obertura invisible. Primesa de la pell que ens dona el privilegi inassumible de la ferida infinita. Vet aquí el mateix: primesa de la pell, vulnerabilitat de l'ànima» (p. 58). Vulnerabilitat que fa possible que l'humà sigui més humà.

La ferida infinita. És el jo ferit el que pot. A *La penúltima bondat* (2018), el replec del sentir era l'essència de la vida humana: la sensibilitat, fonda i radical, quan sentim que sentim. Ara Esquirol explora l'afecció que es dona amb el replec del sentir: la ferida infinita, «expressió de la infinitud que afecta i generació de la interioritat» (p. 62). La ferida infinita són quatre traus. L'abraçada de la vida és el gust dolç de sentir-se viure. El fregament de la mort és l'angoixa, no sols per ésser mortals, sinó perquè la vida sencera n'està tocada. El regal del tu és l'amor, els noms propis que ens orienten i que concreten el món. I l'aombrament del món, el *thaumazein*, que ens meravel·la i ens aclapara. Si aquesta ferida infinita és també essència de la vida humana, és perquè va junt amb el replec del sentir: es donen —de fet es reben— alhora. La ferida és excessiva i no es pot suturar. Només s'hi pot respondre: acompanyar-la, sabent que es va fent fonda i que

hi arribarem sempre tard i depassats. Heus aquí «el més humà de l'humà: la ferida infinita i la cura —l'atenció— per respondre-hi» (p. 68). Semblaria com si l'elecció del mot *ferida* no fos del tot adequada, atès que Esquirol defuig explícitament qualsevol exaltació del patiment. I, això no obstant, és la veu que més s'hi apropa: alternatives com ara *obertura*, *vulnerabilitat* o *commoció* hi queden curtes, perden capacitat evocativa.

La curvatura poètica. La ferida infinita és tan fonda i oberta que crea el més profund de l'humà, el més greu. L'humà és infinitament i profundament ferit de gravetat; gravetat que no urgeix, sinó que orienta i dona sentit a l'acció. L'acció humana esdevé cura quan es corba en la gravetat de la ferida infinita: «l'abraçada és corba. Tot abric és una corba» (p. 86). També la filosofia pot corbar-se sobre la ferida infinita, articulant lleugeresa i gravetat. «En el millor dels casos, l'acció i el pensament —que també és acció— es corben com la volta del cel» (p. 85). La curvatura poètica és tota acció —també el pensament!— «que té cura i acompanya les ferides infinites, que crea món i que intensifica la vida des de la gravetat» (p. 88). Altre cop: la filosofia és poètica quan obre possibles i es corba sobre la ferida, com una gasa. Aquest és el seu caràcter mèdic.

Aturem-nos un moment aquí. De la pregonesa de la ferida infinita neix la curvatura poètica, que s'avé amb la cura. Però la *poiesis* d'Esquirol transcendeix la distinció aristotèlica i la reformulació arendtiana. Malgrat perdre una distinció valuosa, assenyalà una altra cosa, més senzilla —qui sap si potser més cabdal—: que «allò que en veritat compta és *fer* alguna cosa de bo, i que el pitjor és no fer res de bo, és a dir, *desfer*» (p. 87). És obra allò que fa bé: la taula creada per una ebenista i els camps llaurats, l'acció d'una lluitadora veïnal, els cigrons de l'àvia o la companyia d'una amiga. En definitiva, és poètic tot allò que aporta bondat i be-

llesa, que dona consistència al món i sentit a la vida. Fan bé els manobres de món: poetes que creen i que mantenen el món i la seva bellesa, harmonia i permanència tot corbant les paraules, ajuntant les persones, creant aixopluc. I aquí sí que Esquirol sembla que coincideixi plenament amb Arendt quan afirmava que tota bona acció afegeix bondat al món i tota mala acció, encara que sigui per una bona causa, empitjora el món (Arendt, 1994: 40; 2002: 79).

És cabdal el veïnatge entre *poiesis* i cura com a acompanyament d'una ferida infinita, excessiva. La cura és «una reflexió i una acció sobre, i a partir de, la ferida. Reflexió productiva. Atendre a un mateix per, sobretot, fer alguna cosa amb un mateix, amb els altres i amb el món». I continua: «És perquè estic ferit que se m'ha girat molta feina» (p. 90). Aquesta feina és la cura, en les tres dimensions que mostra: la poètica de la vida, que vol fer-la més intensa; la poètica del sentit o de l'esperança, i la poètica del món, que té per horitzó fer més món, més aixopluc. Aquesta última vol mantenir, protegir el món, i Esquirol l'oposa a la fabricació i la cerca de novetat, incapaç de mantenir. Això recorda la distinció d'Arendt entre producció i labor: la poètica del món s'avé amb la producció com a construcció de l'artifici humà i la degeneració, el desfer, amb el creixement no natural de la labor propi de la modernitat. Ara bé, malgrat retenir quelcom de la distinció arendtiana, ja s'ha dit que per a Esquirol la *poiesis* va més enllà —hi ha continuïtat entre «agafar algú per la mà i mantenir una casa» (p. 92). I, a més, el món d'Esquirol inclou també allò que ens és donat. En qualsevol cas, quan conclou que «cal fer món en el món» (p. 93), articula la solidesa i la durabilitat de la producció arendtiana amb la tendresa i la vulnerabilitat de fer bé.

El cant. Silenci, paraula i cant són juntura i cura quan responen i acompanyen les vibracions de la ferida infinita.

El cant és l'essència de la paraula, empara i hospitalitat nascuda de la ferida infinita: «pa i cant alimenten tant el cos com l'esperit. Perquè cos i esperit no són dos, sinó un —perquè un és el replec del sentir» (p. 99). Ens regalem el món amb la paraula: cada cop que ens diem pel nom, ens salvem; cada cop que ens diem el món, ens l'oferim. És l'altre, a qui dirigim la paraula i abriguem amb el nom, qui fa present i consistent el món. A la intempèrie, bastim aixoplucs fets de paraules i símbols. De fet, la paraula greu ja és símbol; curvatura poètica, acompanyament de la ferida infinita.

La mansuetud. De Francesc d'Assís pren Esquirol la fraternitat com a relació concreta entre germans menors, i la mansuetud, l'amabilitat i la simpatia fruit de l'esforç per no dominar l'altre. Mansuetud i dolçor fonamentals en la cura de l'ànima, perquè «la degeneració del bon camí i de la bona acció es descobreix, principalment, com a *insensibilitat*» (p. 122). Qui no és capaç de corbar-se, qui té el cor empedreït com qui no en té, és insensible i fred. Inhumà.

El cel blau. El cel blau a l'alba sobre la terra plana és símbol d'eternitat i quietud, d'evasió i caiguda. Però Esquirol vol la juntura i el concret. Per situar-se bé «cal, alhora, tocar de peus a terra i alçar la mirada cap al cel. Només en aquesta juntura hi ha el realisme vertader» (p. 133). El cel blau esdevé llavors símbol de protecció: es corba sobre la Terra per ser sostre en la intempèrie. Diu Esquirol que necessitem el cel i que totes les finestres són finestres al cel, obertures per on entra la llum i surt la mirada. «Un retall de cel blau a través del vidre d'una finestra no té preu» (p. 135). Pensador poc amant de l'actualitat, sí, però aquesta frase colpeix perquè s'endinsa en l'experiència recent. Més enllà de l'oposició entre cel i Terra, dèiem, la juntura: el cel blau a l'alba, quan es fa de dia, és el despertar. Cada dia despertem i venim al món. Cel com a protecció, «orientació i

bona blava per a la ferida infinita. Els nens petits acostumen a pintar el cel blau cobrint la Terra. Van bé» (p. 139).

La nit fosca. Ens situem en la juntura entre el cel i la Terra; més encara, entre el dia i la nit: entre la repetició quotidiana que ens manté dempeus i ens orienta i la ferida infinita de la mort. D'una banda, habitar el dia, fer-ne casa —no pas estar al dia. De l'altra, l'angoixa pel fregament de la mort. La relació entre totes dues no és dialèctica, hi ha tensió: ni el dia ni la nit no ho són tot. En l'articulació entre dia i nit rau «l'esforç poètic més decisiu»: no abandonar mai del tot el dia i anar madurant l'experiència de la nit (p. 146).

L'esperança. «Viure és gust —o pena— de l'avui i espera del demà. I l'espera és creació, curvatura poètica» (p. 151). Esperem amb esperança per dues raons. Una: cada trau de la ferida pot entendre's com a trobada i tota bona trobada anhe-la el retrobament. L'altra: hi ha una promesa de bé malgrat que no tot està bé —el sofriment i el mal *sobrevenen*. Esperem amb esperança el retrobament i la utopia que és tota bona acció, promesa de la curvatura poètica. Guardem l'esperança perquè el sentit de la vida és inherent a la ferida infinita i a les accions que l'acompanyen: «intensificar la vida, fer companyia, fer món, preparar-nos per morir» (p. 160). Però per quan cal més —mantenir l'esperança és un combat de resistència—, Esquirol apunta encara dues raons *penúltimes*: que la fondària del que ens fereix no és metafòrica, sinó una experiència de la qual sorgeix una mica de confiança, i que el més increïble és haver nascut, que depassa amb escreix el fet d'haver de morir.

«En moments de treva, procura fer alguna cosa de bo (més món, més vida,

més sentit). I celebrar, i cantar [...]. En moments de més gravetat, tracta de mantenir l'esperança, malgrat tot» (p. 163). La invitació és a conspirar en el desert, a fer les coses bé i a afegir-hi sempre una mica més de bondat. Tot plegat, ben concret i situat: el nom d'algú, la seva ferida, les seves accions. Si *estimar* és el principal infinitiu de la vida, conclou Esquirol de la mà de Simone Weil, és «perquè fa que viure sigui encara quelcom més concret. El misteri és el concret; l'increïble és el concret» (p. 167). El més humà de l'humà rau, doncs, en la fondària d'una ferida que és infinita i en la seva cura; d'aquí la importància de les sol·licituds de —i a— qui ens acompanya en el viatge.

En definitiva, doncs, la filosofia de la proximitat d'Esquirol és una proposta concreta. Sensible i oberta, surt i alhora aprofundeix i acompanya la ferida infinita, per això se serveix del diàleg amb la filosofia i amb la poesia. Amorosa i sàvia, és una modalitat de curvatura poètica: de cura de l'ànima. Ens fa bé.

Referències bibliogràfiques

- ARENDT, Hannah (1994). «Broken eggs speak up». A: *Essays in Understanding, 1930-1954: Formation, Exile and Totalitarianism*. Nova York: Harcourt Brace and Co. [«Los huevos rompen a hablar». A: KOHN, Jerome (ed.) (2018). *Ensayos de comprensión*. Traduït per Roberto Ramos Fontecoba. Barcelona: Pàgina Indòmita, 393-412].
- (2002). «Mayo 1951 [1]». A: LUDZ, Ursula i NORDMANN, Ingeborg (ed.). *Denktagebuch. 1950 bis 1973*. Múnic: Piper [*Diario Filosófico*. Traduït per Raúl Gabás. Barcelona: Herder, 2006].

Aïda Palacios Morales
Universitat de Barcelona

Aporia – Grup de Recerca en Filosofia Contemporània, Ètica i Política
<https://doi.org/10.5565/rev/enrahonar.1347>

